

სამეცხველო აქტივობის რაობა და მიზნები
კომუნიკაციის პროცესში

მოკლე შინაარსი

რეფორმა, რომელიც მიმდინარეობს საქართველოს განათლების სისტემაში, ითვალისწინებს ქვეყნის პრაქტიკულ ინტერესებს. ეს კი ნიშნავს ჰყავდეს მოსახლეობა, რომელსაც უცხოურ ენაზე კომუნიკაციური კომპეტენცია მაღალ დონეზე აქვს ჩამოყალიბებული. ჩვენგან ამას მოითხოვს ევროგაერთიანების გადაწყვეტილებები საგანმანათლებლო სფეროში, რომელთა მიხედვითაც ევროპის ქვეყნების მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ სულ ცოტა ორ უცხოურ ევროპულ ენას, მათ შორის ერთს – მაღალ დონეზე (ე.წ. Proficient User), მეორეს დასაშვებია - „ზედა საშუალო დონეზე (ე.წ. Independent User).

უცხოური ენის სწავლებას აქვს პრაქტიკული მიზანი, მივცეთ ენის შემსწავლელს ისეთი ცოდნა, რომ მან შეძლოს უცხოურ ენაზე მეტყველება, წარმატებული კომუნიკაცია სხვა კულტურის წარმომადგენლებთან, ენის ფლობის დამოუკიდებლად გადრმავება და გამდიდრება.

ენის სწავლა შესაძლებელია სამეტყველო აქტივობის დაუფლების მეშვეობით. სამეტყველო აქტივობის რაობისა და მიზნების დასადგენად კომუნიკაციის პროცესში საჭიროა დავაზუსტოთ ცნებები: „ენა“, „მეტყველება“ და „სამეტყველო აქტივობა“. დადგენილია, რომ ენის სისტემა და მეტყველება არის ერთი ფენომენის ორი მხარე. ენის სისტემა ქმნის ენის სტრუქტურულ მხარეს, ხოლო მეტყველება – ფუნქციურს. მოლაპარაკე მეტყველებაში იყენებს ენის სისტემის ხან ერთ, ხან მეორე კომპონენტს. სამეტყველო აქტივობა კი არის მეტყველების რეალური აქტი, რომელიც არსებობს ოთხი ძირითადი ფორმით: *აუდირება* (მოსმენა), *ლაპარაკი* (საუბარი), *კითხვა* და *წერა*. აუდირება და ლაპარაკი ზეპირმეტყველებას განეკუთვნება, ხოლო კითხვა და წერა – წერით მეტყველებას. ამავე დროს აუდირება და კითხვა რეცეფტული (აღქმითი) სახეობებია, ხოლო ლაპარაკი და წერა – პროდუქტული.

მეთოდისტთა, ფსიქოლინგვისტთა და ლინგვისტთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ სამეტყველო აქტივობა არის უცხოური ენების სწავლების ის ობიექტი, რომლის საშუალებითაც მიიღწევა სწავლების საბოლოო მიზანი – კომუნიკაციური კომპეტენცია.

ცოტა ხნის წინ, საქართველომ ხელი მოაწერა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას. ეს გარანტიაა საქართველოსთვის მისცეს ხარისხიანი განათლება თავის მოქალაქეებს. სტატიაში ნაჩვენებია, რომ ენა საზოგადოების არსებობის აუცილებელი პირობაა და მხოლოდ საზოგადოებაში არსებობს. ენა არის კომუნიკაციის ფორმა და

საშუალებას. ამდენად, იგი განისაზღვრება ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხის სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული ისტორიით. ენას ვასწავლით, როგორც კომუნიკაციის, აზრების გაცვლის, ინფორმაციის მიღება-გაცემის საშუალებას. ე.ი. „ვასწავლით ენობრივ აქტივობას და არა მეცნიერებას ენის შესახებ“.

Gulnara Janova

THE ESSENCE OF SPEECH ACTIVITY AND ITS AIM IN THE PROCESS OF COMMUNICATION

Abstract

The reform going on in the educational system of Georgia envisages practical interests of the country that means to have citizens with a high foreign language communicative competence, required by the decisions of the European Union in the educational sphere, by which the citizens of any European country should know two foreign languages, one - on a high level (Proficient User) and the second on the upper- intermediate level (Independent User).

Teaching a foreign language has a practical aim. It means to give a student the knowledge, he can use in his speech, can deepen and enrich language knowledge independently and communicate with representatives of another culture successfully.

Language is learned through the speech activities. In order to determine the essence and the aim of the speech activity in the process of communication, it is needed to identify the concepts: "language", "speech" and "speech activity". It is estimated that the language system and the speech are the two sides of one phenomenon. The language system creates the structural side and the speech the functional side of the language. Speaker uses either the first or the second component of the language system. The speech activity is a real act of speech which exists in four forms: listening, speaking, reading and writing.

The majority of methodologists, psycholinguists and linguists consider that the speech activity is the object of teaching a foreign language to achieve the communication competence.

Recently, Georgia has signed an Association Agreement with the EU. It is a guarantee for Georgia to give its population a quality education. We teach a language as the means of communication, exchanging ideas, giving and receiving information. It means that we "teach language activity and not a science about the language".

საკუანძო სიტყვები: სამეცნიერო აქტივობა, კომუნიკაციური კომპეტენცია, შინაგანი და გარეგანი მეცნიერება, ენის სისტემა, კოდირება და დეკოდირება, ენის ელემენტები, აზროვნება, ინტერაქცია.

Key words: speech activities, communication competence, internal and external speech, language system, encoding and decoding, language elements, thinking, interacting.

შესავალი: უცხოური ენები უძველესი დროიდან ისწავლებოდა და ყოველთვის ითვლებოდა პრესტიჟულად. დღეს მოთხოვნები უფრო გაიზარდა. მეცნიერულმა, ეკონომიკურმა და კულტურულმა კავშირებმა წინა პლანზე წამოსწია უცხოური ენის ცოდნის აუცილებლობა. ის საჭიროა როგორც მეცნიერთათვის, ისე ბიზნესმენებისა და რიგითი ადამიანებისათვის. ამას გარდა, დღეს საქართველო ენობრივად და კულტურულად მრავალფეროვან სივრცეში შევიდა. უცხოური ენის გარეშე წარმოდგენელია ამ სივრცეში ინტეგრირება და საკუთარი პიროვნული შესაძლებლობების სრულფასოვანი რეალიზება.

ჩვენი ქვეყნის მიზანია ჰყავდეს მოსახლეობა, რომელსაც უცხოურ ენაზე კომუნიკაციური კომპეტენცია მაღალ დონეზე აქვს ჩამოყალიბებული. ჩვენგან ამას მოითხოვს ევროგაერთიანების გადაწყვეტილებები საგანმანათლებლო სფეროში, რომელთა მიხედვითაც ევროპის ქვეყნების მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ სულ ცოტა ორ უცხოურ ევროპულ ენას, მათ შორის ერთს – მაღალ დონეზე (ე.წ. Proficient User), მეორეს დასაშვებია - „ხედა საშუალო დონეზე (ე.წ. Independent User) (საერთო... 2001: 24).

უცხოური ენების სწავლება პრაქტიკულ მიზანს ისახავს. კერძოდ, გულისხმობს სწავლების მთელი პროცესის კომუნიკაციურ მიმართულებას. ენის შემსწავლელს უნდა მივცეთ ისეთი ცოდნა, რომ მან შეძლოს უცხოურ ენაზე თავისუფლად მეტყველება, წარმატებული კომუნიკაცია სხვა კულტურის წარმომადგენლებთან, ენის ფლობის დამოუკიდებლად გაღრმავება და გამდიდრება.

მაგრამ, კომუნიკაციის განხორციელება ენობრივი მოვლენების, კანონების, მხოლოდ ტერმინებისა და ცნებების ცოდნის დონეზე შეუძლებელია. ენობრივი მასალის (ლექსიკის, გრამატიკული სტრუქტურების, ფონემატური სისტემის) ცოდნასთან ერთად აუცილებელია მოსწავლეს ჰქონდეს სამეტყველო აქტივობის (აუდირების, ლაპარაკის, კითხვისა და წერის) უნარ-ჩვევები.

სტატიაზე მუშაობისას გავეცანი შესაბამის ლიტერატურას, კვლევებს და მასალებს:

David E. Freeman., Yvonne S.Freeman. Essential Linguistics. Portsmouth, NH: HEINEMANN, 2004, pp. 15-24.

ავტორები წერენ, რომ ლინგვისტები ენას სწავლობენ იმიტომ, რომ ის ადამიანის გონების სარკმელია. ყოველი ადამიანი დაჯილდოებულია შინაგანი უნარით გაიგოს ნათქვამი და შექმნას წინადადებები. მაგრამ, არ იცის როგორ ხდება ეს. მას არ აქვს შესაბამისი ცოდნა. წიგნის ავტორები მიიჩნევენ, რომ ეს კოგნიტური პრობლემაა. მათი აზრით, საჭიროა ბავშვს მიეცეთ მეტალინგვისტური ცოდნა, ანუ ცოდნა ენის შესახებ.

ისინი ასევე საუბრობენ შეცდომებზე, რომლებსაც ბავშვები ძირითადად წესების ზეგანზოგადების გამო უშვებენ.

Хегболдт П., Изучение иностранных языков. Москва: Изд-во “Учпедгиз”, 1963 (თავი პირველი).

ავტორი აღნიშნავს, რომ უცხოური ენის სწავლა ნიშნავს კითხვის, წერისა და ლაპარაკის უნარების შექმნას. ის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ფონეტიკას, კერძოდ, წარმოთქმის სწავლებას. აღნიშნავს, რომ უცხოური ენის შესწავლას ბავშვი იწყებს მაშინ, როცა მას უკვე ათვისებული აქვს მშობლიური ენა. მისი მეტყველების ორგანოები შეჩვეულია ბგერების წარმოთქმას. უცხოური ენის ბგერების შესწავლისას ისინი მათ ცვლიან მშობლიური ენის შესაბამისი ექვივალენტებით.

პ. ჰეგბოლდტი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სიტყვას, რომლის გაგონება ადამიანის გონებაში იწვევს ასოციაციას. მისი აზრით, სიტყვა უნდა ისწავლებოდეს კონტექსტში.

იგი ასევე წერს, რომ მოსმენა და კითხვა ენის ათვისების პასიური ფორმებია, ხოლო ლაპარაკი და წერა – აქტიური. პირველში ხდება ნათქვამის აღქმა და დამუშავება, ხოლო მეორეში იგულისხმება სიტყვების ისეთი შეერთება, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გადმოვცეთ გრძნობები და გამოვხატოთ აზრი, რომელიც გადაეცემა ჯერ თავის ტვინს, შემდეგ კი სახმო სიმების კუნთებს, რისი შედეგიცაა მეტყველება. ზეპირმეტყველება სამეტყველო მოქმედების ძნელი და ამასთან რთული სახეობაა. ბევრს არ შეუძლია თავისი აზრების სწორად და ლამაზად გადმოცემა მშობლიურ ენაზეც კი. „დიდი ორატორები იშვიათად იბადებიან,“ წერს იგი. პ. ჰეგბოლდტი საუბრობს ასევე სამეტყველო მოქმედებების ინტეგრაციაზე.

Doff A. Teach English (A Training Course for Teachers). Cambridge University Press, 1986, pp. 190-199.

წიგნის ავტორი ყურადღებას ამახვილებს მოსმენის მნიშვნელობასა და მისი სწავლების აუცილებლობაზე. ის დიდ უპი-

რატესობას ანიჭებს მოსმენის უნარის განვითარებას ენის კომუნიკაციური მიზნებით სწავლებისას. ის აღნიშნავს, რომ მოსმენა დაკავშირებულია სხვა სამეტყველო მოქმედებებთან. მოსმენის უნარის ჩამოყალიბებაში ავტორი დიდ როლს ანიჭებს სხვადასხვა აქტივობებს, როგორცაა: სურათები, თამაშობები მიხვედრილობაზე, ინფორმაციის გაცვლაზე, კამათი, დისკუსია, როლების თამაში და ა. შ..

შ. შათირიშვილი წიგნში: სასწავლო-შემეცნებითი აქტივობის განვითარება უცხოური ენის სწავლებისას. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1990, გვ. 42-69).

ავტორი საუბრობს ზეპირი სამეტყველო მოქმედების ანუ ზეპირი მეტყველების ლინგვისტურ, ლოგიკურ, ფსიქოლოგიურ და ფსიქოლინგვისტურ თავისებურებებზე. ბევრით ენა წარმოადგენს ადამიანთა შორის ურთიერთგაგებინების ძირითად საშუალებას, ადამიანთა შორის კომუნიკაციის საფუძველს, ანუ, ის მიიჩნევს, რომ ენობრივი კომუნიკაცია ძირითადად ზეპირი მეტყველების საშუალებით ხორციელდება. მოგვიანებით ზეპირ ფორმას წყრითი ფორმაც დაემატა. ზეპირი ფორმა გულისხმობს გარკვეულ სამეტყველო ჩვევას ენობრივი მასალის ცოდნისა და სამეტყველო პრაქტიკის შედეგად. ის აგრეთვე გულისხმობს სამეტყველო მზაობას, განწყობას, პრაქტიკას, ვარჯიშს. იგი საუბრობს ენასა და მეტყველებაზე.

შ. შათირიშვილი არ ეთანხმება მათ, რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ კომუნიკაციის დასამყარებლად საჭიროა ვასწავლოთ არა ენა, არამედ მეტყველება. ენა, მისი აზრით, მოიცავს სისტემას, ზოგადს, რომლის საფუძველზე ხორციელდება კომუნიკაცია. რომ არ ყოფილიყო ენობრივი სისტემა, მაშინ შეუძლებელი იქნებოდა კომუნიკაციის განხორციელება. „ენობრივი სისტემა“, წერს იგი, „ხორციელდება მეტყველებაში. ენა და მეტყველება ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული.“ .

8. Penny Ur A Course in Language Teaching. Cambridge University Press. 1996, pp 60-83.

ავტორი უპირატესობას ანიჭებს სიტყვების მნიშვნელობას უცხოური ენის სწავლებაში. ის ხაზს უსვამს, რომ ენის შემსწავლელმა უნდა ისწავლოს სიტყვის ქდერადლობის აღქმა, მისი წარმოთქმა და გრაფიკული გამოსახულება. ასევე ყურადღებას ამახვილებს, სიტყვის მნიშვნელობაზე და მისი მიწოდების გზებსა და საშუალებებზე. ესენია: დეფინიცია, დეტალური

აღწერა, ილუსტრაცია, დემონსტრირება, კონტექსტი, სინონიმი, ანტონიმი, ასოსიაციები, დამატებითი მნიშვნელობები.

ავტორი აღნიშნავს, რომ ლინგვისტებმა ენა დაყვეს სამ ნაწილად: ფონოლოგია ანუ ენის ხმოვანი სისტემა, ლექსიკა ანუ სიტყვები და ფრაზები, რომლებიც ცნებებს გამოხატავენ და სტრუქტურა, ანუ გზა სიტყვებისა და ფრაზების შეერთებისა, რომლის შედეგიც წინადადებაა. იგი ასეთ გზად მიიჩნევს გრამატიკას. მასწავლებლის მიზანია „ხიდი“ გადოს გრამატიკული წესების ცოდნასა და მის მტკიცელებაში გამოყენებას შორის.

Learner Strategies in Language Learning by Anita Wenden and Joan Rubin Prentice. Hall-New-York-London-Toronto-Sydney-Tokio-Singapore. 1987, pp. 17-30.

ავტორი საუბრობს სწავლების ისეთ ძირითად სტრატეგიებზე, როგორცაა სწავლის, კომუნიკაციური და სოციალური სტრატეგიები. სწავლის სტრატეგიები, მისი აზრით, ის სტრატეგიებია, რომლებსაც თავისი წვლილი შეაქვს ენის სისტემის განვითარებაში და ძალზე ეფექტურია. ის იყოფა ორ ძირითად სტრატეგიად: მეტაკოგნიტურ და კოგნიტურ სტრატეგიებად. მეტაკოგნიტური ეხება ცოდნას კოგნიტური პროცესების შესახებ და წესებს ან კონტროლს, ან თვით-მენეჯმენტს ისეთი პროცესების მეშვეობით, როგორცაა დაგეგმვა, მონიტორინგი და შეფასება. კოგნიტური სტრატეგიები ეხება იმ საფეხურებს, რომლებიც გამოიყენებიან სწავლაში ან პრობლემის გადაწყვეტისას, რომელიც თხოულობს პირდაპირ ანალიზს, ტრანსფორმაციას, ან სასწავლო მასალის სინთეზს. შემეცნება შედგება იმ პროცესებისაგან ან სტრატეგიებისაგან, რომელთა მეშვეობით ინდივიდი იძენს ცოდნას ან აზრობრივი გაგების უნარს.

მეტაკოგნიტური სტრატეგია საჭიროებს მოსწავლის აქტიურობას. მან თვალყური უნდა ადევნოს, გააკონტროლოს და თავად წარმართოს სწავლის პროცესი, მისი დაგეგმვის, მონიტორინგისა და შეფასების გზით.

კომუნიკაციური სტრატეგია გულისხმობს ლინგვისტურ ან კომუნიკაციურ ცოდნას, რომელიც საშუალებას აძლევს ადამიანებს ისაუბრონ და ბოლომდე მიიყვანონ დაწყებული საუბარი, რაშიც მას ეხმარება: სინონიმები, მარტივი წინადადებები, სიტყვის სემანტიკა, ჟესტი, მიმიკა და სხვა.

სოციალური სტრატეგიები ის უნარებია, რომლებიც ხელს უწყობენ მათ გამოიყენონ მიღებული ცოდნა პრაქტიკაში.

Approaches and Methods in Language Teaching by Jack C. Richards and Theodore S. Rodgers. Cambridge University Press, 1997, pp. 64-83.

წიგნის ავტორები საუბრობენ ენის კომუნიკაციურ სწავლებასზე, როგორც მიდგომაზე და არა როგორც მეთოდზე, რომლის მიზანია კომუნიკაციური კომპეტენციის შექმნა და ენის ოთხი უნარ-ჩვევის ჩამოყალიბება-განვითარებისათვის ნიადაგის მომზადება. ისინი იხილავენ სხვადასხვა ლინგვისტთა შეხედულებებს ენის კომუნიკაციური სწავლების შესახებ და ასკვნიან, რომ ენის სწავლების მიზანია, კომუნიკაციური კომპეტენციის ჩამოყალიბება.

ავტორები აღნიშნავენ, რომ კომუნიკაციის კომპეტენციის ჩამოყალიბების სავარჯიშოები და აქტივობები უსაზღვროა და მოიცავენ ინფორმაციის გაცვლას, მსჯელობასა და ინტერაქციას. ისინი მიუთითებენ ენის შემსწავლელის როლზე და აღნიშნავენ, რომ კომუნიკაციის ჩაშლა არის როგორც მოლაპარაკის, ისე მსმენელის ბრალი. მასწავლებელი ეხმარება მოსწავლეებს კომუნიკაციის პროცესში და თავად გვევლინება ამ პროცესის დამოუკიდებელ მონაწილედ.

ენა, მეტყველება, სამეტყველო აქტივობა

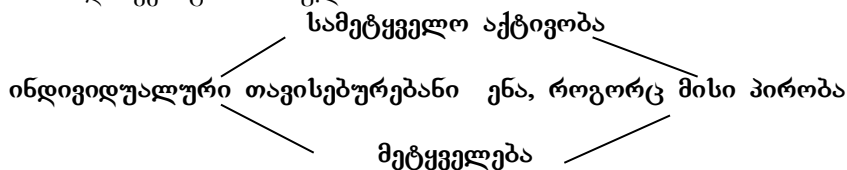
უსიქლოლოგიურ და მეთოდიკურ ლიტერატურაში ხშირად მსჯელობენ სამეტყველო აქტივობაზე. რა იგულისხმება სამეტყველო აქტივობაში? რა არის მისი მიზანი?

იმისათვის, რომ დავადგინოთ სამეტყველო აქტივობის რაობა და მიზნები, საჭიროა დავაზუსტოთ ცნებები: „ენა“, „მეტყველება“, „სამეტყველო აქტივობა“. თუ სწორად განვსაზღვრავთ ენისა და მეტყველების ურთიერთმიმართების პრობლემას, მაშინ სწორადვე გავარკვევთ სამეტყველო მოქმედების არსსაც (შათირიშვილი, 1990ა: 45). ი. ზიმნაია სქემას ენა→მეტყველება, ცვლის სქემით ენა და მეტყველება → სამეტყველო აქტივობა, მისი აზრით, რადგან სუბიექტის სამეტყველო აქტივობა მოიცავს ენას და მეტყველებას, როგორც მისი რეალიზაციის საშუალებას. ამდენად, ენა და მეტყველება უნდა ერთად განვიხილოთ, გავაერთიანოთ სამეტყველო აქტივობაში (ზიმნაია, 1985: 159).

ენების შესწავლისადმი ინტერესი უძველესი დროიდან მოდის. ენა საზოგადოების არსებობის აუცილებელი პირობაა და მხოლოდ საზოგადოებაში არსებობს. ენა არის კომუნიკაციის ფორმა და საშუალება. ამდენად, იგი განისაზღვრება ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხის სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული ისტორიით. ენა, როგორც სასწავლო საგანი, ძალიან

განსხვავდება სხვა საგნების სწავლებისაგან. ზოგიერთი საგნის, მაგალითად, ქიმიის, ფიზიკის სწავლებისას ჩვენ მოსწავლეებს ვასწავლით მეცნიერებათა საფუძვლებს. უცხოურ ენას კი ვასწავლით, როგორც კომუნიკაციის, აზრების გაცვლის, ინფორმაციის მიღება-გაცემის საშუალებას. ე.ი. „ვასწავლით ენობრივ აქტივობას და არა მეცნიერებას ენის შესახებ“ (შათირიშვილი, 1990ბ: 9). მის აზრს იზიარებს აკადემიკოსი ლ. ვ. შერბა: „უცხოური ენის, როგორც საგნის სწავლების ფუნქცია არის კომუნიკაცია, თუმცა მას აქვს აღმზრდელობითი მიზნებიც“ (შჩერბა, 1976: 38).

ცნობილი ფრანგი ლინგვისტი ფ. დე სოსიური ენას განიხილავდა, როგორც იდეების გამოხატვის ნიშანთა სისტემას. იგი მიუთითებდა ენაზე, როგორც ცალკეული ინდივიდის და მთელი მოლაპარაკე კოლექტივის სამეტყველო აქტივობაზე /language/ და ენაზე, როგორც ნიშნების /langue/ სისტემაზე (სოსიური, 1977: 56). ამის შესაბამისად, ენა, სამეტყველო აქტივობა, ცალკეული ინდივიდისათვის ნიშნავს იმ საერთოს, რომელიც თავის თავში მოიცავს ამ თავისებურებებს და ენას, როგორც სამეტყველო აქტივობის სისტემას. მათი რეალიზება ხდება მეტყველებაში. ფ. დე სოსიურის ეს შეხედულება რ. გოდელს სქემატურად შემდეგნაირად აქვს გამოსახული:

(ბერეზინი 1969: 5).

ფ. დე სოსიურის აზრით, მეტყველების უნარი ფართო ცნებაა და შეიცავს ენას და მეტყველებას. მისთვის მეტყველების უნარი, ანუ სამეტყველო აქტივობა არის ენისა და მეტყველების ერთობლიობა. ამასთან, ენა არის „ზოგადად სამეტყველო მოქმედების სოციალური ელემენტი გარეგანი ინდივიდის მიმართ, რომელსაც თავისთავად არ შეუძლია არც ენის შექმნა, არც მისი შეცვლა. ენა ესაა საგანძური, რომელიც სამეტყველო პრაქტიკის წყალობით დაიღვეჭება ყველაში, ვინც ეკუთვნის ერთ საზოგადოებრივ კოლექტივს. ესაა გრამატიკული სისტემა, პოტენციურად არსებული ყველა ტვინში, უკეთ რომ ვთქვათ, ინდივიდთა მთელი ჯგუფის ტვინში, ვინაიდან ენა არც ერთ მათგანში სრუ-

ლად არ არსებობს. ის არსებობს სრული სახით მხოლოდ მასაში. ნ. ჩომსკის მიხედვით კი, „ენა არის გონების სარკე. ის არის პროდუქტი ადამიანური გონებისა, რომელიც შექმნილია ყველა ინდივიდში იმ ქმედებების მეშვეობით, რომელიც არსებობს მისი სურვილისა და ცნობიერების მიღმა“ (ჩომსკი, 1975: 4).

ლ. ვ. შჩერბამ გამოყო „ენობრივი მოვლენების“ - ამ მეტად რთული ფენომენის სამი ასპექტი. მისი აზრით, პირველი ასპექტი შედგება ლაპარაკისა და გაგების პროცესებისაგან, რომელსაც ის უწოდებს სამეტყველო აქტივობას. მეორე ასპექტი - ეს „ენის სისტემა“, ანუ თავად „ენა“ ლექსიკითა და გრამატიკით, მესამე ასპექტია - „ენობრივი მასალა“ - კონკრეტულ გარემოში ნათქვამისა და გაგებულის ერთობლიობა“, ანუ „ტექსტი“, როგორც მას ლინგვისტები უწოდებენ. გამოყო რა ეს სამი ასპექტი, ლ. ვ. შჩერბამ ხაზი გაუსვა ფრიად მნიშვნელოვან მოსაზრებას, რომ „ენის სისტემა და ენობრივი მასალა“ - სამეტყველო აქტივობის განსხვავებული ასპექტებია“ (შერბა, 1974:26).

მაშ, რაღა მეტყველება? - განაგრძობს ფ. დე სოსიური, - „მეტყველება არის ჯამი ყველაფრისა, რასაც ლაპარაკობს ხალხი. მეტყველებაში არაფერია კოდექტიური“ (სოსიური, 1977: 60).

ენა და მეტყველება ფ. დე სოსიურთან მჭიდროდაა ურთიერთდაკავშირებული და ერთმანეთს განაპირობებენ. ენა აუცილებელია, რომ მეტყველება გასაგები და ამავე დროს ეფექტური იყოს. თავის მხრივ, მეტყველებაც აუცილებელია იმისათვის, რომ ენა ჩამოყალიბდეს. „მეტყველებას ჩვენ ვუწოდებთ ადამიანის განსაზღვრულ ქმედებებს ურთიერთობის პროცესში, რომელიც ხორციელდება ენის მეშვეობით“, აღნიშნავს ბ. ვ. ბელიაევი (ბელიაევი, 1965: 24-36).

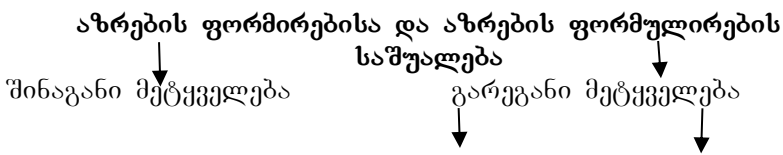
ისმის კითხვა: არსებობს თუ არა სამეტყველო აქტივობა საერთოდ? ზოგიერთი ენათმეცნიერის აზრით, სამეტყველო აქტივობა არსებობს, ზოგი კი მიიჩნევს, რომ სამეტყველო აქტივობა, როგორც ასეთი, არ არსებობს. ფ. დე სოსიურის აზრით კი, „სამეტყველო აქტივობა მთლიანად აღებული შეუცნობელია, რადგან იგი არაერთგვარია“ (სოსიური, 1977: 57). მაგრამ, როგორც ამას ენათმეცნიერთა და ფსიქოლინგვისტთა უდიდესი ნაწილი აღნიშნავს, სამეტყველო აქტივობა არსებობს და რეალიზდება მეტყველებაში ლაპარაკის, კითხვის, წერის, მოსმენის და სხვა ფორმებით. ამ აქტივობების საშუალებით ადამიანები აღწევენ ურთიერთგაგებინებას, ამყარებენ კომუნიკაციას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ნათელია, რომ ენის საკომუნიკაციო ფუნქცია ხორციელდება სამეტყველო აქტივობის სხვადასხვა ფორმით. მათი მეოხებით ჩვენ ვახერხებთ ენის დაუფლებას და ამ ენაზე მეტყველებას.

რა არის ენა, როგორც კომუნიკაციის საშუალება? ენა არის ერთ-ერთი კოდური სისტემა, რომელიც ემსახურება ინფორმაციის გადაცემას და შენახვას. ენაში შემავალი სიტყვები განიხილება როგორც კოდის ნიშნები, რომელთაც აქვთ ორი მხარე: აზრობრივი და მატერიალური. მაგრამ, როგორც დევიდ ე. ფრიმენი აღნიშნავს, ნათქვამის გაგზავნა და მიღება უფრო მეტია, ვიდრე კოდირება და დეკოდირება (ფრიმენი, 2004: 49). ხოლო ე. პ. შუბინის მიხედვით, კომუნიკაცია ხასიათდება ყველაზე მცირე, ორი დამატებითი პროცესით. ეს არის კოდირება და დეკოდირება, ანუ ენის ნიშნების გარდაქმნა კოდის ერთეულებად და, პირიქით, კოდის ერთეულების გარდაქმნა ენის ნიშნებად (შუბინი, 1972: 1). მაგრამ, ინფორმაციის გადაცემისას მხოლოდ ენის ცოდნა არ არის საკმარისი. კომუნიკაცია გულისხმობს ადამიანის გონებაში აისახოს არა მარტო ერთეული ენობრივი ელემენტები, არამედ მათი ხშირი წარმოდგენები მეტყველებაში. მაგრამ, ენა უფრო რთული მოვლენაა, ვიდრე კოდი. ასრულებს რა კომუნიკაციის ფუნქციას, ენა ვითარდება და მუდმივად იცვლება. ენა მხოლოდ ადამიანური მოვლენაა. ბოლო გამოკვლევებმა გვიჩვენეს, რომ ცხოველთა გარკვეული სახეობებიც ამყარებენ კავშირს ერთმანეთთან, მაგრამ ისინი არ საუბრობენ და მათ ურთიერთკავშირში არ იგულისხმება ის, რასაც ჩვენ ვგულისხმობთ (ბერეზინი, 1969: 8). შეთვისებული ენობრივი სისტემის საფუძველზე მოსწავლე თავიდანვე ქმნის თავის „ენობრივ სისტემას“. კომუნიკაცია ხდება არა ზოგადად ენის სისტემის მეშვეობით, არამედ კონკრეტული ენობრივი ელემენტების საშუალებით. კომუნიკაციის დროს გამოიყენება არა მთელი ენა, როგორც სისტემა, არამედ მისი მნიშვნელოვნად შეზღუდული ნიშნების კრებული, რომელიც აზრის გადმოსაცემად არის აუცილებელი. ამდენად, „ენა არის კომუნიკაციის საშუალება, იგი ვითარდება. მისი შეთვისება ხდება ურთიერთობის პროცესში, ქმნის რა სამეტყველო აქტივობის ნიშნობრივ საფუძველს. ენის ყველა ამ თვისებიდან და ფუნქციიდან გამომდინარეობს სწავლების კომუნიკაციური მიმართულება. ეს ენის სწავლების თანამედროვე მეთოდის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპია“ (სკალკინი, 1981: 33).

ადამიანებისათვის ძირითად საშუალებად რჩება კომუნიკაციის ვერბალური გზა, ანუ მეტყველება. იმისათვის, რომ კომუნიკაცია შესაძლებელი გახდეს მეტყველების საშუალებით, მას განცდათა გამოხატვის ფუნქცია უნდა ჰქონდეს. სულ სხვაა ადამიანის სიტყვა. ენას იმიტომ შეუძლია შეგნებული კომუნიკაციის როლის შესრულება, რომ მას აღმნიშვნელობითი ფუნქცია გააჩნია, იგი აღნიშნავს შინაარსს. ენა, როგორც საზოგადოებრივი გამოცდილების დაგროვებისა და გადაცემის საშუალება, კაცობრიობის განვითარების განთიადზე გაჩნდა. ენას გააჩნია მეტყველებისაგან დამოუკიდებელი სტრუქტურა და წესები. გამოყოფენ ენის რამდენიმე თვისებას: შემოქმედებითობა - ადამიანები ქმნიან და ესმით წინადადებები; სტრუქტურულობა - ენა ექვემდებარება ლინგვისტურ ელემენტთა მკაცრ წესებს; ენა შინაარსის მქონეა და, ბოლოს, ენა კომუნიკაციურია - ემსახურება ადამიანთა შორის ურთიერთობებს (იმედაძე 2005ა: 340-348).

ისმის კითხვა: რა არის მეტყველება? ფსიქოლოგები მეტყველებას განიხილავენ, როგორც ადამიანის აქტივობას, რომლის მიზანია, აზრები გადასცეს სხვა ადამიანს ენის მეშვეობით (არაკინი, 1984: 24). „მეტყველება ინდივიდის მოქმედებაა ენის საშუალებით. იგი იცვლება ადამიანის ინდივიდუალური თავისებურებების შესაბამისად. მეტყველების საშუალებით ადამიანი ადრეული ასაკიდანვე ენის დაუფლების პროცესში იძენს თავისი სოციალური წრის გამოცდილებას“ (იმედაძე, 2005: 340-346). მეტყველება ენას იყენებს როგორც სოციალურად დამუშავებულ ინსტრუმენტს აზრების ფორმირებისა და ფორმულირებისათვის (ზიმნია, 1985: 158). ამ დროს გათვალისწინებულია, თუ ვისკენაა მიმართული მოლაპარაკის აზრები, იქვე იმყოფება ის პიროვნება, ვისაც იგი მიმართავს, თუ არა და ა.შ... არსებობს მეტყველების ორი ფორმა: შინაგანი და გარეგანი. უკანასკნელი, შესაბამისად იყოფა წერით და ზეპირ მეტყველებად. სქემატურად ეს ყველაფერი შემდეგნაირად გამოისახება:

ზეპირი გარეგანი
მეტყველება

წერითი გარეგანი
მეტყველება

(ლეონტიევი, 1967: 7).

მოცემული სქემა ნათლად გვიჩვენებს, რომ შინაგანი მეტყველება უნდა განვიხილოთ, როგორც აზრების ფორმირებისა და ფორმულირების დამოუკიდებელი საშუალება და არა ის, რაც „წინ უსწრებს გარეგან მეტყველებას, ან „შინაგან წარმოდგენებს“ (ბ. ვ. ბელიაევი). მოსაზრება შინაგანი მეტყველების როლის შესახებ აზრების ფორმირებასა და ფორმულირების საკითხში ახლოსაა ა. ნ. სოკოლოვის მოსაზრებასთან, რომელიც მიიჩნევს, რომ შინაგანი მეტყველება არის მექანიზმი კომპლექსირებული აზროვნებისა, რომელიც რეალიზდება სამეტყველო მოქმედების ისეთ სახეებში, როგორცაა: ფიქრი, კითხვა და მოსმენა (სოკოლოვი, 1967: 99).

გარეგანი მეტყველების მიზანია სხვასთან ურთიერთობის დამყარება, ხოლო ამ ურთიერთობის საშუალება არის ენა. მეტყველება ცოცხალი პროცესია. ეს არის ენის მოქმედებაში გამოყენების უნარი. ვ. არაკინის მიხედვით, „მეტყველება არის საზოგადოებრივი მოვლენა, რომელიც სამეტყველო აქტივობის შედეგად ან ცალკეული სამეტყველო აქტის საფუძველზე წარმოიშობა და რომელიც არსებობს ბგერითი ენის ერთეულებში, აგრეთვე, რომელიც გვევლინება კომუნიკაციის საშუალებად“ (არაკინი, 1984: 24). ამდენად, ენა და მეტყველება კი არ ემიჯნება ერთმანეთს, არამედ „წარმოადგენენ ერთი მოვლენის ორ განსხვავებულ, მაგრამ დაპირისპირებულ მხარეს“ (შათირიშვილი, 1990: 46). ენა და მეტყველება შეისწავლება სამეტყველო აქტივობის შედეგად. მეტყველება არის მოვლენა, რომელიც აღმოცენდება, როგორც პროდუქტი, შედეგი. „ჩვენ ენას ვიყენებთ“, წერენ რ. ვ. შმიდტი და ჯ. ქ. რიხარდსი, „ურთიერთობის დასამყარებლად, ინფორმაციის ერთი პიროვნებიდან მეორეზე გადასაცემად, არგუმენტების მოსატანად, გასართობად - ერთი სიტყვით, კომუნიკაციისათვის. მეტყველებას კი ვიყენებთ თამაშებში, ცერემონიებსა და ლექციებზე. ზოგიერთ შემთხვევაში, მაგალითად, თავშეყრის ადგილებში, ჩვენ ენას წარმატებით ვიყენებთ ადამიანების გასაცნობად, საუბრის წარსამართავად, ამბების მოსაყოლად, კრიტიკისა და შექებისათვის, ვინმეს ცდუნებისათვის ან მისი მცდელობისთვის და დამშვიდობებისთვის“

(შმიდტი...,1997: 101). ეს სია განუსაზღვრელად შეიძლება გაგრძელდეს, მაგრამ, როგორც მ. ა. კ. ჰელიდი ამბობს: „ასეთი სია თავისთავად არაფერს გვეუბნება, რადგან მიზნები, რომლისთვისაც მოზარდი იყენებს ენას, პირდაპირ არასოდეს წარმოგვიდგება ენის სისტემაში“ (ჰელიდი, 1973: 18, 28).

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ სამეტყველო აქტივობა ვლინდება ლაპარაკის, წერის, მოსმენისა და კითხვის პროცესში. ენა და მეტყველება განუყოფელი მთლიანობაა. ენა სისტემაა, რომელიც პრაქტიკულად ხორციელდება მეტყველებაში და მეტყველების მეშვეობით. მეტყველება ენობრივი სისტემის გარეშე ვერ იქნება ურთიერთგაგებინების საშუალება. ადამიანები ვერაფერს გააგებინებენ ერთმანეთს, თუ ისინი ვერ ერკვევიან (თუნდაც, ქვეცონბიერად) ამ სისტემაში. მეტყველება არ არსებობს ენის გარეშე ისევე, როგორც ენა ვერ შეასრულებს თავის ფუნქციას მეტყველების გარეშე. ენაც და მეტყველებაც სოციალური, საზოგადოებრივი ხასიათის მოვლენებია. მეტყველება ენის პრაქტიკული რეალიზაციაა. იგი ემყარება სისტემას. მეტყველება რომ სისტემური არ ყოფილიყო, მაშინ ადამიანები ვერ შეძლებდნენ აზრების დალაგებას გონებაში და მათ გადმოცემას, ე.ი. კომუნიკაციის განხორციელებას.

დასკვნა: ზემოთქმულიდან შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა: ენის სისტემა და მეტყველება არის ერთი ფენომენის ორი მხარე, რომლებიც ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. ენის სისტემა ქმნის ენის სტრუქტურულ მხარეს, ხოლო მეტყველება – ფუნქციურს. მოლაპარაკე მეტყველებაში იყენებს ენის სისტემის ხან ერთ, ხან მეორე კომპონენტს (არაკინი, 1984დ.: 24).

სამეტყველო აქტივობა კი არის მეტყველების რეალური აქტი, რომელიც აგებულია ამა თუ იმ წესების მიხედვით (არაკინი, 1984: 24). სამეტყველო აქტივობა ხორციელდება ზეპირსა და წერით მეტყველებაში, ხოლო ზეპირმეტყველება ორი კომპონენტისაგან შედგება – ლაპარაკისა და მოსმენისაგან.

სამეტყველო ურთიერთობის არსის, მისი ფუნქციების დადგენაში, ფსიქოლოგთა აზრით, მნიშვნელოვანია სამეტყველო ურთიერთობის მხარეების გამოვლენა და დახასიათება. მრავალი მეთოდისტის აზრით, სამეტყველო ურთიერთობის ერთიან პროცესში გამოიყოფა შემდეგი მხარეები: კომუნიკატორული, ანუ ინფორმაციული, პერცეპტული და ინტერაქტიური. სამეტყველო ურთიერთობის კომუნიკატორულ მხარეში მონაწილეებს შორის ინფორმაციის ურთიერგაზიარება მოიაზრება.

სამეტყველო პროცესში ჩაბმული მონაწილეები იძენენ ახალ ცოდნას, ახალ აზრებს, რაც სამეტყველო აქტივობის პროდუქტად გვევლინება.

პერცეპტული მხარე – სამეტყველო ურთიერთობაში მონაწილე ინდივიდთა ურთიერთაღქმა რეგულირდება შემდეგი ფსიქოლოგიური მექანიზმებით: შედარებით, იდენტიფიკაციით, რეფლექსით.

კომუნიკაციის ინტერაქტიური მხარე არის ურთიერთობაში ჩაბმულთა თანამოქმედება, რაც ურთიერთდამოკიდებულებას, პიროვნულ ურთიერთობათა რეგულირებას ემსახურება. ამ მონაცემების გათვალისწინება ნაყოფიერ ნიადაგს უქმნის უცხოურ ენაზე მოუძაღბელი ზეპირი მეტყველების უნარ-ჩვევების განვითარებას. სამეტყველო ურთიერთობის განვითარების ტექნოლოგიისათვის დამახასიათებელია: 1. მოტივაციის აუცილებლობა; 2. თემების მრავალფეროვნება; 3. ჯგუფებში მოსწავლეთა მცირე რაოდენობა; 4. უცხოური ენის საკომუნიკაციო გამოყენება; 5. მასწავლებლის მხრივ სამეტყველო პარტნიორისა და ინფორმატორის როლი; 6. შესრულებული სამუშაოს კონტროლი.

მრავალი მეთოდისტი მიიჩნევს, რომ ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით სამეტყველო აქტივობა არის უცხოური ენების სწავლების ის ობიექტი, რომლის საშუალებითაც მიიღწევა სწავლების საბოლოო მიზანი – კომუნიკაციური კომპეტენცია.

რა არის კომუნიკაციური კომპეტენცია? ჩომსკი მიიჩნევს, რომ კომუნიკაციური კომპეტენცია უბრალოდ არის ენის სისტემის ცოდნა, სხვა სიტყვებით, ენის გრამატიკული ცოდნა. მის შეხედულებას არ ეთანხმება დ. ჰ. ჰაიმსი. ის აღნიშნავს, რომ კომპეტენცია უფრო მეტია, ვიდრე ცოდნა. ის არის ენის „გამოყენების ის წესები, რომლისოდაც გრამატიკული წესები გამოუსადეგარი იქნებოდა“ და მართლაც, თუ მოლაპარაკე გამოიყენებს გრამატიკულ წინადადებებს იმ სიტუაციების გაუთვალისწინებლად, რომლებშიც ისინი იხმარებიან, მაშინ ყველაფერი თავდაყირა დადგება“ (ჰაიმსი, 1991: 14).

სამეტყველო აქტივობის უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება ხასიათდება სტრუქტურის სამფაზოვნებით: მოტივაციურ-წამქეზებლური, საორიენტაციო-კვლევეითი და აღმასრულებელი ეტაპით. უცხოურ ენაზე სამეტყველო აქტივობის ჩამოყალიბების მოტივაციურ-წამქეზებლური ფაზა გულისხმობს შესასწავლი ენისადმი ინტერესის გაჩენას, მის სტიმულირებას მასწავლებლის მიერ. საორიენტაციო-კვლევეით ფაზაზე ხდება საკუთარი ან სხვისი აზრის

ფორმირებისა და ფორმულირების საშუალებების შერჩევა სამეტყველო ურთიერთობის პროცესში. აღმასრულებელი ფაზა სამეტყველო აქტივობის რეალიზაციის დონეა.

სამეტყველო აქტივობას აქვს ფსიქოლოგიურ-საგნობრივი შინაარსი. ეს არის აქტივობისათვის საჭირო პირობები, რომელიც რიგი ელემენტებისაგან (საგანი, შედეგი, პროდუქტი და სხვ.) შედგება. სამეტყველო აქტივობის საგანი ის აზრია, რომელიც რეალურ სინამდვილეში საგნებსა და მოვლენებს შორის დამოკიდებულების ასახვის ფორმაა; სამეტყველო აქტივობის პროდუქტს გამონათქვამი (ტექსტი) ქმნის, ხოლო შედეგი – საპასუხო (ვერბალური ან არავერბალური) რეაქციაა აქტივობის პროდუქტზე (გიორგობიანი, 2004: 151).

სამეტყველო აქტივობა არსებობს ოთხი ძირითადი (პირველადი) ფორმით: *აუდირება* (მოსმენა), *ლაპარაკი* (საუბარი), *კითხვა* და *წერა*. აუდირება და ლაპარაკი ზეპირმეტყველებას განეკუთვნება, ხოლო კითხვა და წერა – წერით მეტყველებას. ამავე დროს აუდირება და კითხვა რეცეფტული (აღქმითი) სახეობებია, ხოლო ლაპარაკი და წერა – პროდუქტული. ასახელებენ ასევე სამეტყველო კომუნიკაციის მეორად ფორმებს: მოსმენილისა ან წაკითხულის რეპროდუქციას და თარგმანს.

ამდენად, როგორც ამას მეთოდისტთა, ფსიქოლინგვისტთა და ლინგვისტთა უმრავლესობა მიიჩნევს, სამეტყველო აქტივობა არის უცხოური ენების სწავლების ის ობიექტი, რომლის საშუალებითაც მიიღწევა სწავლების საბოლოო მიზანი – კომუნიკაციური კომპეტენცია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

არაკინი, 1984: Аракин В. Д., (ред., Методика работы над практическим курсом английского языка, Москва., Издательство “Высшая Школа”, 1984.

ბერეზინი, 1969: Berezin F.M., “Lectures on Linguistics”. Moscow., Higher School Publishing House., 1969.

ბელიაევი, 1965: Беляев Б.В., Очерки по психологии обучения иностранным языкам, Москва., Издательство Просвещение., 1965.

გიორგობიანი, 2004: გიორგობიანი ლ., კახიშვილი ლ., მაცხოვნაშვილი გ., ქვლივიძე რ., უცხოური ენის სწავლების მეთოდოლოგია, თბილისი., გამომცემლობა „ენა და კულტურა“, 2004.

ზიმნია, 1985: Зимняя И. А., Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке, Москва ., “Просвещение”, 1985.

იმედაძე, 2005: იმედაძე ი., ფსიქოლოგიის საფუძვლები, თბილისი., გამომცემლობა „ენა და კულტურა“, 2005.

ლეონტიევი, 1967: Леонтьев А. Н., Проблемы развития психики, Москва., Изд-во АПН РСФС., 1967.

საერთო 2001: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Europe.: Cambridge University Press, 2000,24.

სოსიური, 1977: Де Соссюр Ф., Труды по языкознанию. Курс общей лингвистики, Москва., Издательство Прогресс, 1977.

სკალკინი, 1981: Скалкин В. А., Основы обучения устной иноязычной речи, Москва., Изд-во “Русский язык”, 1981.

ფრიმენი, 2004: Freeman Yvonne S., Essencial Linguistics Postmouth, Heineman NH., 2004.

შათირაშვილი, 1990: შათირაშვილი შ., სასწავლო-შემეცნებითი აქტივობის განვითარება უცხოური ენის სწავლებისას, თბილისი., გამომცემლობა „განათლება“, 1990.

ჩომსკი, 1975: Chomsky N., Reflection on Language, New York Pantheon Books., 1975.

შმიდტი, 1997: Schmidh Richard W. Jack C. Richard., Speech Acts and Second language learning in Context of Language Teaching by Jack Richards, Cambridge., University Press, 1997.

შერბა, 1976: Щерба Л. В., Преподавание иностранных языков в школе, Москва., 1976.

შერბა, 1974: Щерба Л. В. Преподавание иностранных языков в школе, Москва: 1974.

შუბინი, 1972: Шубин Э. П., Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам, Москва., Изд-во “Просвещения”, 1972.

ჰაიმსი, 1991: Hymes D.H., On Communicative Competence in The Communicative Approach to Language Teaching (ed) C.J. Brumfit and K. Jonson, Oxford University Press., 1991.

ჰოლიდეი, 1973: Halliday M. A. K., Exploration in the Functions of Language, London., 1973.